

عنوان نشست: تغییرات اقلیمی و محیط زیست شهری، چالش‌ها و راهکارهای آلودگی هوای کلان‌شهر تهران

شناسنامه نشست	
واحد برگزار کننده نشست:	دانشکده علوم اجتماعی، گروه برنامه‌ریزی اجتماعی، شهری و توسعه منطقه‌ای
مسئول نشست:	دکتر محمود جمعه‌پور (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست:	۱۳۹۵/۲/۱۳
اعضای هیئت علمی:	دکتر محمد شیخی، دکتر علی خاکساری و دکتر میترا عظیمی (اعضای هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر یوسف رشیدی (عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی)
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:	مهندس مسعود زندی (معاون مرکز ملی هوا و تغییر اقلیم)
مسئله محوری نشست:	چالش‌ها و راهکارهای آلودگی هوای کلان‌شهر تهران
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:	وزارت کشور، سازمان حفاظت محیط زیست، مرکز ملی هوا و تغییر اقلیم، شهرداری تهران، اداره راهنمایی و رانندگی تهران

آلودگی هوا عبارت است از وجود هر نوع آلاینده اعم از جامد، مایع، گاز و یا تشعشع پرتوزا و غیرپرتوزا در هوا به گونه‌ای که کیفیت زندگی را برای انسان و دیگر جانداران به خطر اندازد و یا به آثار باستانی و اموال خسارت وارد آورد. منابع آلاینده هوا عبارت است از: منابع طبیعی و منابع مصنوعی. منابع طبیعی آلودگی هوا مانند توفان‌های گرد و غبار، آتش‌سوزی جنگل‌ها، آتشفشان‌ها، گرده گیاهان و نشت گاز طبیعی است و آلودگی ناشی از آن‌ها پدیده‌ای دائمی است. اما در این نشست، به‌طور مشخص، بر منابع مصنوعی ایجاد آلودگی هوا تمرکز شده است که مشتمل بر آلودگی‌های خانگی، صنعتی و حمل‌ونقل می‌شود. معضل آلودگی هوا سال‌هاست که خسارات فراوانی را از جهات مختلف به کشور وارد

ساخته و می‌سازد. از جمله تحمیل زیان اقتصادی قابل توجه به کشور^۱، ابتلای مردم به انواع مشکلات بهداشتی و بیماری‌ها مانند سرطان، بیماری‌های قلبی، کندذهنی کودکان، ام. اس، ناراحتی‌های تنفسی و نقایص مادرزادی. از سال ۱۳۷۴ مسئله آلودگی هوا به‌طور جدی مطرح شد و مجلس شورای اسلامی برای حل بحران آلودگی هوا قانونی به تصویب رساند تا براساس آن، سازمان محیط‌زیست با همکاری نهادهایی مانند شهرداری، وزارت کشور و وزارت بهداشت و ۱۵ سازمان دیگر برای حل آلودگی هوای تهران اقدام کنند.

نظر به اهمیت موضوع و همسو با تدابیر گوناگونی که در طی این سال‌ها در نهادهای یادشده برای رفع معضل آلودگی هوا اندیشیده شده است، گروه برنامه‌ریزی اجتماعی، شهری و توسعه منطقه‌ای دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی با هدف:

۱. بررسی آثار و پیامدهای تغییرات اقلیمی بر محیط‌های شهری؛
 ۲. بررسی ابعاد آلودگی هوای شهری؛
 ۳. بررسی پیامدهای اجتماعی و اقتصادی آلودگی هوای کلان‌شهر تهران؛
 ۴. ارائه راهکارهای مدیریت آلودگی هوای شهری.
- اقدام به بررسی چالش‌های تغییرات اقلیمی و محیط‌زیست شهری با تمرکز بر آلودگی هوای کلان‌شهر تهران و ارائه راهکار برای آن کرده است.

توصیه‌های سیاستی

جمع‌بندی نظرها و راهکارهای اعضای حاضر در جلسه در چهار محور به شرح زیر:

۱. راهکارهای مدیریتی؛
 ۲. راهکارهای اجرایی؛
 ۳. راهکارهای سیاستی؛
 ۴. راهکارهای فنی
- ارائه می‌شود.

۱. طبق آمار بانک جهانی در سال ۲۰۰۶ خسارت آلودگی هوا در کشور ایران ۸ میلیارد دلار، در سال ۲۰۰۴ بالغ بر ۷.۸ میلیارد دلار و برای سال ۲۰۰۱ بالغ بر ۷.۱ میلیارد دلار برآورد شده است.

راهکارهای مدیریتی

۱. شاخص آلودگی هوای کلان‌شهرها به شاخصی برای سنجش عملکرد مدیریت شهری تبدیل شود تا از این طریق، میزان حساسیت‌ها و تعهد مدیران و مسئولان، نسبت به کاهش آلودگی هوا افزایش یابد.
۲. مجموعه مدیریت شهری به‌طور جدی به سمت مدیریت یکپارچه شهری به‌منظور ایجاد هماهنگی و همراهی لازم جهت مقابله با آلودگی هوا گام بردارد.
۳. مدیران و مسئولان شهری می‌باید به گونه‌ای عمل کنند که در بدنه مدیریت شهری، ضمن ایجاد نگاه بلندمدت، روحیه مأموریت‌گرایی در مدیران کاهش یابد و عملاً به مقوله آلودگی هوا به‌طور مستمر و منسجم پرداخته شود.
۴. بررسی عملکرد مدیریت شهری نشان می‌دهد که مدیریت بخشی کارآمدی لازم را برای حل مشکل آلودگی هوا ندارد. از این‌رو، با ایجاد نگاهی چندجانبه نسبت به این مقوله، می‌باید وفاق لازم بین نهادهای درگیر به‌طور کامل ایجاد شود.
۵. مقوله کاهش آلودگی هوا از طریق برگزاری نشست‌های تخصصی با حضور مسئولان و مدیران نهادهای مدنی، دانشگاه و سازمان‌های مختلف به مطالبه عمومی جدی بدل شود.
۶. مدیران بخش دولتی و خصوصی از نگاه صرفاً مهندسی به مقوله آلودگی هوا صرف‌نظر کنند و به آسیب‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی آن نیز توجه لازم را داشته باشند.
۷. آموزش مدیران نسبت به آثار و پیامدهای آلودگی هوا، بر ابعاد مختلف زندگی انسان و توجه به جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی آن در سطح جامعه در دستور کار مسئولان قرار گیرد.
۸. در بخش‌های گوناگون مدیریت شهری، مدیرانی به‌کار گرفته شوند که از آگاهی لازم نسبت به چالش‌های زیست‌محیطی کشور برخوردار باشند.

راهکارهای اجرایی

۱. ایجاد سازوکار عملیاتی قدرتمند برای اجرایی کردن آیین‌نامه‌های متعددی که در رابطه با کاهش آلودگی هوا در حال حاضر وجود دارد؛ چراکه مهم‌ترین چالش زیست‌محیطی ایران به قوانین و آیین‌نامه‌ها بازمی‌گردد، بلکه مشکل اصلی در مرحله اجرای این قوانین است.
۲. راهکارها و تدابیر مشخصی در جهت افزایش هزینه استفاده از وسایل نقلیه شخصی، همچون مالیات سبز خودرو، افزایش هزینه پارکینگ، افزایش عوارض خودروهای بزرگ و پرمصرف اتخاذ شود.
۳. اتخاذ راهکارهای تشویقی در جهت کاهش هزینه‌های استفاده از وسایل حمل‌ونقل عمومی مانند در نظر گرفتن تخفیف برای استفاده‌کنندگان مستمر این وسایل و امکان استفاده رایگان برای اقشاری همچون دانش‌آموزان، دانشجویان و سربازان، می‌تواند از جمله اقدامات مؤثر در راستای افزایش انگیزه مسافران برای استفاده از وسایل حمل‌ونقل عمومی قلمداد شود.
۴. ایجاد حساسیت پیوسته و مداوم در سازمان‌های مختلف، نسبت به خطرهای آلودگی هوا و راهکارهای مقابله با آن، از طریق برگزاری نشست‌های تخصصی، همایش، کنفرانس، سمینار و ... در دستور کار مدیران بخش دولتی و خصوصی قرار گیرد.
۵. به گسترش حمل‌ونقل عمومی هر چه بیشتر توجه شود تا استفاده از این نوع وسیله حمل‌ونقل از حالت انتخاب اجباری شهروندان خارج و به انتخاب بهینه و مطلوب آنان بدل شود.
۶. ترویج فرهنگ استفاده از وسایل نقلیه عمومی و تبدیل آن به ارزش و مسئولیت اجتماعی، می‌باید از طریق گسترش استفاده از آن در بین مسئولان و گروه‌های نخبه صورت گیرد.
۷. استفاده از شبکه‌های مجازی در جهت ترویج رفتارهای مسئولانه در قبال محیط‌زیست و نیز ارزیابی اجتماعی عملکرد نهادهای مرتبط امری ضروری شمرده می‌شود.
۸. استفاده از شبکه‌های مجازی در جهت ایجاد تشکلهای سازمان‌های مردم‌نهاد و بسیج

توده جامعه در جهت افزایش آگاهی و گسترش فرهنگ زیست‌محیطی و نیز افزایش مطالبات مردمی در زمینه‌های زیست‌محیطی، می‌باید به‌طور جدی از سوی مسئولان حوزه محیط‌زیست کشور پیگیری شود.

راهکارهای سیاستی

۱. از آنجا که بیش از ۸۰ درصد آلودگی کلان‌شهر تهران ناشی از تردد خودروهاست، می‌باید در زمان اوج آلودگیها تجدیدنظر سیاستی در مورد تعطیلات سالیانه صورت گیرد؛ بدین ترتیب که بازه زمانی آذر تا دی‌ماه هر سال، شاهد اوج آلودگی هوا به‌ویژه در کلان‌شهرها هستیم. بهتر است با کاهش تعطیلات سه‌ماهه تابستانی و انتقال بخشی از این تعطیلات به بازه زمانی ذکر شده تحت عنوان تعطیلات زمستانی یا حتی استفاده از بخشی از تعطیلات عید نوروز، بر تعداد سفرهای برون‌شهری افزوده شود تا از این طریق، به‌واسطه کاهش حجم تردد و ترافیک، میزان آلودگی هوا کاهش یابد. گواه این امر را می‌توان در ایام عید نوروز مشاهده کرد که به‌واسطه انجام سفرهای برون‌شهری، شاخص آلودگی هوای کلان‌شهر تهران به‌طور نمونه در نوروز ۱۳۹۵ به عدد ۴۴ کاهش یافت و در مرز کاملاً سالم قرار گرفت.

۲. تا زمانی که شهرداری منابع درآمدی‌اش را از فروش تراکم به‌دست می‌آورد، نباید انتظار داشت که رویه موجود تغییر یابد. زیرا با قطع درختان و تبدیل اراضی باغی و زراعی به پاساژ، برج و آپارتمان عملاً کاربری‌های سبز که ریه‌های تنفسی شهر تلقی می‌شوند، از بین خواهند رفت. سیاست کسب درآمد از فروش تراکم از این‌رو، سیاست‌گذاران و مدیران شهری می‌باید به‌طور عملیاتی در پی کاهش وابستگی به فروش تراکم و در مقابل، افزایش سهم درآمدهای پایدار شهری باشند.

۳. برای کاهش سفرهای درون‌شهری، اتخاذ تدابیر جامع و فراگیر در جهت گسترش شهر الکترونیک و ایجاد فضاهای مجازی، می‌باید در اولویت سیاست‌گذاری‌ها قرار گیرد.

۴. سازوکاری اتخاذ شود تا تمایل به انجام سفرهای گروهی یا مشارکتی در بین افراد و گروه‌های همکار مانند کارکنان دولتی، کارگران و ... افزایش یابد.
۵. ایجاد نهاد پایش رفتار سازمان‌ها در ارتباط با مدیریت کاهش آلودگی هوا و ارزیابی مستمر آلودگی زیست‌محیطی، می‌تواند اقدامی مؤثر و مثبت در جهت کاهش آلودگی هوا باشد. در این زمینه، اتخاذ سیاست‌های تشویقی و تنبیهی در مورد سازمان‌ها و نهادهای مختلف در ارتباط با نحوه عملکرد زیست‌محیطی‌شان، امری ضروری قلمداد می‌شود.
۶. سمت و سوی سیاست‌گذاری‌ها می‌باید به گونه‌ای باشد که الگوی کنونی کاربری زمین شهری و الگوی توزیع فضا و فعالیت در سطح شهر را در قالب برنامه‌ای میان‌مدت و بلندمدت، با هدف کاهش سفرهای درون‌شهری یا طول سفرها، اصلاح کند.
۷. افزایش راندمان مصرف انرژی در ساختمان‌های مسکونی، تجاری، اداری، آموزشی و فرهنگی از طریق اتخاذ سیاست‌های مناسب، پیگیری و اجرا شود.

راهکارهای فنی

۱. یکی از سهل‌الوصول‌ترین اقدامات فنی که می‌توان در راستای کاهش آلودگی هوا انجام داد، آن است که شرکت‌های خودروسازی را به رعایت استانداردهای زیست‌محیطی در جهت کاهش تولید ذرات آلاینده وادار کرد.
۲. ایجاد سامانه یکپارچه معاینه فنی برای جلوگیری از هرگونه تخلف امری اجتناب‌ناپذیر است. با اتصال این سامانه به مرکز نیروی انتظامی، مدیریت یکپارچه برای این امر محقق خواهد شد. باید پذیرفت که درحال حاضر معاینه فنی خودرو، کارایی لازم را ندارد و تا زمانی که به ساختاری یکپارچه و منسجم دست نیابیم، صحبت از اجرای طرح معاینه فنی عملاً بیهوده خواهد بود.
۳. درحال حاضر خودروهای موجود در کشور با شاخص‌ها و استانداردهای مرتبط با آلودگی هوا همخوانی لازم را دارند، اما مشکل از آنجا ناشی می‌شود که کارایی کاتالیست خودروها پس از سه سال افت چشمگیری می‌یابد. حال در این میان،

اداره محیط‌زیست نیز با گذشت سه سال از کارکرد خودرو، هیچ‌گونه نظارتی بر نحوه علمکرد کاتالیست آن‌ها ندارد؛ بنابراین ایجاد الزام برای اداره محیط‌زیست و دستگاه‌های مرتبط برای بررسی مستمر خودروها از نظر کیفیت کاتالیست‌ها از جمله اقدامات ضروری برشمرده می‌شود.

۴. به‌روز ساختن استانداردهای آلاینده‌گی و زیست‌محیطی در مورد وسایل نقلیه خصوصی و عمومی، از جمله اقداماتی به‌شمار می‌رود که از اهمیت فراوانی برخوردار است.